

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 17ης Ιουλίου 2014*

«Προδικαστική παραπομπή — Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων — Πρόσβαση στο επάγγελμα του δικηγόρου — Δυνατότητα απορρίψεως των αιτήσεων εγγραφής στο μητρώο του δικηγορικού συλλόγου που υποβάλλουν υπήκοοι κράτους μέλους οι οποίοι απέκτησαν τον επαγγελματικό τίτλο του δικηγόρου σε άλλο κράτος μέλος — Κατάχρηση δικαιώματος»

Στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-58/13 και C-59/13,

με αντικείμενο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Consiglio Nazionale Forense (Ιταλία) με αποφάσεις της 29ης Σεπτεμβρίου 2012, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 4 Φεβρουαρίου 2013, στο πλαίσιο των δικών

Angelo Alberto Torresi (C-58/13),

Pierfrancesco Torresi (C-59/13)

κατά

Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, Κ. Lenaerts, αντιπρόεδρο, Ρ. Silva de Lapuerta, Μ. Ilešič, L. Bay Larsen (εισηγητή), Ε. Juhász και Μ. Safjan (προέδρους τμήματος), Α. Rosas, D. Šváby, Μ. Berger, S. Rodin, F. Biltgen και Κ. Jürimäe, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Ν. Wahl

γραμματέας: Α. Impellizzeri, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 11ης Φεβρουαρίου 2014,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- οι Α. Α. και Ρ. Torresi, εκπροσωπούμενοι από τον C. Torresi, avvocato,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον S. Fiorentino, avvocato dello Stato,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Α. Rubio González και τη S. Centeno Huerta,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

- η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Posch,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,
- η Ρουμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον R.-H. Radu και από τις R.-I. Hatieganu και A.-L. Crișan,
- το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, εκπροσωπούμενο από τη M. Gómez-Leal και τον L. Visaggio,
- το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκπροσωπούμενο από τον A. Vitro και την P. Mahnič Bruni,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την E. Montaguti και τον H. Støvlbæk,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 10ης Απριλίου 2014,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία και το κύρος του άρθρου 3 της οδηγίας 98/5/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998, για τη διευκόλυνση της μόνιμης άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος σε κράτος μέλος διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκε ο επαγγελματικός τίτλος (ΕΕ L 77, σ. 36).
- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο ένδικων διαφορών μεταξύ, αντιστοίχως, των A. A. και P. Torresi, αφενός, και του Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata (διοικητικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου Ματσεράτα), αφετέρου, σχετικά με την εκ μέρους του τρίτου απόρριψη των αιτήσεων εγγραφής των δύο πρώτων στο ειδικό τμήμα του μητρώου δικηγόρων.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Η αιτιολογική σκέψη 6 της οδηγίας 98/5 έχει ως εξής:

«[εκτιμώντας] ότι δράση σε κοινοτικό επίπεδο δικαιολογείται και από το γεγονός ότι μόνον ορισμένα κράτη μέλη επιτρέπουν ήδη στο έδαφός τους την άσκηση δικηγορικών δραστηριοτήτων, υπό άλλη μορφή πλην της παροχής υπηρεσιών, από δικηγόρους που έρχονται από άλλα κράτη μέλη και ασκούν το επάγγελμα βάσει του επαγγελματικού τους τίτλου καταγωγής· ότι, εντούτοις, η δυνατότητα αυτή, στα κράτη μέλη όπου υπάρχει, υπόκειται σε πολύ διαφορετικές προϋποθέσεις όσον αφορά, για παράδειγμα, το πεδίο δραστηριότητας και την υποχρέωση εγγραφής στα μητρώα των αρμοδίων αρχών· ότι οι διαφορετικές αυτές καταστάσεις εκφράζονται με ανισότητες και στρεβλώσεις του ανταγωνισμού μεταξύ των δικηγόρων των κρατών μελών και αποτελούν εμπόδιο για την ελεύθερη κυκλοφορία· ότι μόνο μια οδηγία που θεσπίζει τους όρους άσκησης του επαγγέλματος, υπό άλλη μορφή πλην της παροχής υπηρεσιών, από δικηγόρους υπό τον επαγγελματικό τους τίτλο καταγωγής είναι ικανή να επιλύσει τα προβλήματα αυτά και να προσφέρει σε όλα τα κράτη μέλη τις ίδιες δυνατότητες για τους δικηγόρους και τους χρήστες του δικαίου».

4 Βάσει του άρθρου της 1, παράγραφος 1, η εν λόγω οδηγία σκοπεί να διευκολύνει την επί μονίμου βάσεως άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου με την ιδιότητα του ελεύθερου επαγγελματία ή του εμμίσθου σε άλλο κράτος μέλος, διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκαν τα επαγγελματικά προσόντα.

5 Το άρθρο 2 της οδηγίας 98/5, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα άσκησης του επαγγέλματος υπό τον επαγγελματικό τίτλο καταγωγής», ορίζει στο πρώτο εδάφιο του τα εξής:

«Κάθε δικηγόρος έχει το δικαίωμα να ασκεί μονίμως, σε κάθε άλλο κράτος μέλος και υπό τον επαγγελματικό του τίτλο καταγωγής, τις δραστηριότητες του δικηγόρου όπως καθορίζονται στο άρθρο 5.»

6 Το άρθρο 3 της ίδιας αυτής οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εγγραφή στα μητρώα της αρμόδιας αρχής», προβλέπει, στις παραγράφους του 1 και 2, ότι:

«1. Ο δικηγόρος που επιθυμεί να ασκήσει επάγγελμα σε άλλο κράτος μέλος από εκείνο στο οποίο απέκτησε τον επαγγελματικό του τίτλο είναι υποχρεωμένος να εγγραφεί στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του εν λόγω κράτους μέλους.

2. Η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους υποδοχής προβαίνει σε εγγραφή του δικηγόρου κατόπιν προσκομίσεως του πιστοποιητικού εγγραφής του στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους καταγωγής. Μπορεί να απαιτήσει να μην έχουν παρέλθει περισσότεροι από τρεις μήνες από την ημερομηνία έκδοσης του πιστοποιητικού από την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους καταγωγής. Ενημερώνει για την εγγραφή την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους καταγωγής.»

Το ιταλικό δίκαιο

7 Η Ιταλική Δημοκρατία μετέφερε την οδηγία 98/5 στην εσωτερική έννομη τάξη της με το νομοθετικό διάταγμα αριθ. 96, της 2ας Φεβρουαρίου 2001 (τακτικό συμπλήρωμα στην *GURI*, αριθ. 79 της 4ης Απριλίου 2001, στο εξής: νομοθετικό διάταγμα αριθ. 96/2001). Το άρθρο 6 του νομοθετικού διατάγματος αυτού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εγγραφή», ορίζει ότι:

«1. Προκειμένου να ασκούν επί μονίμου βάσεως το επάγγελμα του δικηγόρου, οι υπήκοοι των κρατών μελών που είναι κάτοχοι τίτλου εκ των διαλαμβανόμενων στο άρθρο 2 υποχρεούνται να εγγραφούν σε ειδικό τμήμα του μητρώου το οποίο έχει συσταθεί στην περιφέρεια δικαιοδοσίας του δικαστηρίου εντός της οποίας έχουν τη μόνιμη διαμονή ή την επαγγελματική έδρα τους, τηρουμένης της νομοθεσίας περί κοινωνικοασφαλιστικών υποχρεώσεων.

2. Η εγγραφή στο ειδικό τμήμα του μητρώου προϋποθέτει την εγγραφή του αιτούντος στην αρμόδια επαγγελματική οργάνωση του κράτους μέλους καταγωγής.

3. Η αίτηση εγγραφής πρέπει να συνοδεύεται από τα εξής έγγραφα:

- a) πιστοποιητικό ιθαγένειας κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή δήλωση υπέχουσα θέση πιστοποιητικού·
- b) πιστοποιητικό διαμονής ή δήλωση υπέχουσα θέση πιστοποιητικού ή δήλωση του αιτούντος στην οποία μνημονεύεται η επαγγελματική έδρα·
- c) βεβαίωση εγγραφής στην επαγγελματική οργάνωση του κράτους μέλους καταγωγής, η οποία έχει χορηγηθεί το νωρίτερο τρεις μήνες πριν την προσκόμιση ή δήλωση υπέχουσα θέση βεβαίωσης.

[...]

6. Εντός τριάντα ημερών από της υποβολής της αιτήσεως ή των όποιων συμπληρωματικών αυτής εγγράφων, το διοικητικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου, αφού διακριβώσει ότι πληρούνται οι απαιτούμενες προϋποθέσεις και ότι δεν υφίσταται κανένας λόγος ασυμβίβαστου, διατάσσει την εγγραφή στο ειδικό τμήμα του μητρώου και κοινοποιεί τη σχετική απόφασή του στην αντίστοιχη αρχή του κράτους μέλους καταγωγής.

7. Η αίτηση δεν μπορεί να απορριφθεί άνευ προηγουμένης ακροάσεως του ενδιαφερομένου. Η απόφαση πρέπει να είναι αιτιολογημένη, το δε πλήρες κείμενό της κοινοποιείται, εντός δεκαπέντε ημερών, στον ενδιαφερόμενο και στην εισαγγελική αρχή [...]

8. Εάν το διοικητικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου δεν εκδώσει την απόφασή του επί της αιτήσεως εντός της προθεσμίας που καθορίζεται με την παράγραφο 6, ο ενδιαφερόμενος δύναται, εντός δέκα ημερών από της εκπνοής της εν λόγω προθεσμίας, να ασκήσει προσφυγή ενώπιον του Consiglio Nazionale Forense (εθνικό συμβούλιο δικηγορικών συλλόγων), το οποίο αποφαινεται επί της ουσίας της αιτήσεως.

9. Με την εγγραφή του στο ειδικό τμήμα του μητρώου, ο οικείος δικηγόρος αποκτά το δικαίωμα του εκλέγειν, όχι όμως και αυτό του εκλέγεσθαι.

[...]»

- 8 Δυνάμει του βασιλικού νομοθετικού διατάγματος αριθ. 1578, της 27ης Νοεμβρίου 1933, το οποίο κατέστη νόμος, κατόπιν τροποποιήσεων, με τον νόμο αριθ. 36 του 1934, όπως τροποποιήθηκε ακολούθως (*Gazzetta Ufficiale* αριθ. 24, της 30ής Ιανουαρίου 1934), κάθε απόφαση του Consiglio Nazionale Forense είναι δεκτική προσφυγής για λόγους που άπτονται της νομιμότητάς της ενώπιον του Corte suprema di cassazione (ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου).

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 9 Έχοντας αποκτήσει αμφότεροι πανεπιστημιακό πτυχίο νομικής στην Ιταλία, οι Α. Α. και Ρ. Torresi απέκτησαν και πανεπιστημιακό πτυχίο νομικής στην Ισπανία και, την 1η Δεκεμβρίου 2011, εγγράφηκαν ως δικηγόροι στο μητρώο του Ilustre Colegio de Abogados de Santa Cruz de Tenerife (δικηγορικού συλλόγου της Santa Cruz de Tenerife, Ισπανία).
- 10 Στις 17 Μαρτίου 2012, οι Α. Α. και Ρ. Torresi υπέβαλαν αίτηση, βάσει του άρθρου 6 του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 96/2001, ενώπιον του διοικητικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου Ματσεράτα, για την εγγραφή τους στο ειδικό τμήμα του μητρώου δικηγόρων το οποίο αφορά τους δικηγόρους που είναι κάτοχοι επαγγελματικού τίτλου χορηγηθέντος εντός άλλου κράτους μέλους εκτός της Ιταλικής Δημοκρατίας και έχουν εγκατασταθεί στο εν λόγω κράτος μέλος (στο εξής: εγκατεστημένοι δικηγόροι).
- 11 Το διοικητικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου Ματσεράτα δεν αποφάνθηκε επί των αιτήσεων εγγραφής εντός της προθεσμίας των 30 ημερών την οποία προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 6, του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 96/2001.
- 12 Κατά συνέπεια, οι Α. Α. και Ρ. Torresi άσκησαν προσφυγές, στις 19 και 20 Απριλίου 2012, αντιστοίχως, ενώπιον του Consiglio Nazionale Forense, προκειμένου αυτό να αποφανθεί επί των αιτήσεών τους εγγραφής. Προς στήριξη των προσφυγών τους, υποστήριξαν ότι η μοναδική προϋπόθεση την οποία έπρεπε να πληρούν οι αιτήσεις εγγραφής τους, βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας, ήταν η προσκόμιση «βεβαιώσεως εγγραφής στην αρμόδια αρχή του κράτους μέλους καταγωγής», το οποίο είναι εν προκειμένω το Βασίλειο της Ισπανίας.

- 13 Το Consiglio Nazionale Forense εκτιμά, πάντως, ότι η περίπτωση προσώπου το οποίο, αφού απέκτησε πτυχίο νομικής εντός κράτους μέλους, μεταβαίνει σε άλλο κράτος μέλος με σκοπό να αποκτήσει τον τίτλο του δικηγόρου και να επιστρέψει αμέσως στο πρώτο κράτος μέλος προκειμένου να ασκήσει εντός αυτού επαγγελματική δραστηριότητα είναι ξένη προς τους σκοπούς της οδηγίας 98/5 και ενδέχεται να συνιστά κατάχρηση δικαιώματος.
- 14 Διατηρώντας αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία και το κύρος του άρθρου 3 της οδηγίας 98/5, το Consiglio Nazionale Forense, υπενθυμίζοντας ότι, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, είναι αρμόδιο να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως (απόφαση Gebhard, C-55/94, EU:C:1995:411), αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 3 της [οδηγίας 98/5], με γνώμονα τη γενική αρχή περί απαγορεύσεως της καταχρήσεως δικαιώματος και το άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, το οποίο αφορά τον σεβασμό της εθνικής ταυτότητας, την έννοια ότι υποχρεώνει τις εθνικές διοικητικές αρχές να εγγράφουν στο μητρώο των εγκατεστημένων δικηγόρων Ιταλούς πολίτες στους οποίους καταλογίζεται συμπεριφορά που συνιστά κατάχρηση του δικαίου της Ένωσης και ότι αντιβαίνει σε αυτό εθνική πρακτική παρέχουσα στις εθνικές αρχές την εξουσία να απορρίπτουν τις αιτήσεις εγγραφής στο μητρώο των εγκατεστημένων δικηγόρων, σε περίπτωση κατά την οποία συντρέχουν αντικειμενικές περιστάσεις δυνάμενες να στοιχειοθετήσουν καταχρηστική επίκληση του δικαίου της Ένωσης, με την επιφύλαξη, αφενός, της τηρήσεως των αρχών της αναλογικότητας και της απαγορεύσεως των διακρίσεων και, αφετέρου, του σεβασμού του δικαιώματος του ενδιαφερομένου να προσφύγει στη δικαιοσύνη επικαλούμενος ενδεχόμενες προσβολές του δικαιώματος εγκαταστάσεως, και, συνακόλουθα, του δικαστικού ελέγχου των ενεργειών της διοικήσεως;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο [πρώτο ερώτημα], πρέπει να γίνει δεκτό ότι το ερμηνευόμενο ως ανωτέρω άρθρο 3 της [οδηγίας 98/5] είναι ανίσχυρο με γνώμονα το άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, καθόσον επιτρέπει την καταστρατήγηση της νομοθεσίας κράτους μέλους η οποία εξαρτά την πρόσβαση στο επάγγελμα του δικηγόρου από την επιτυχή συμμετοχή σε κρατικές εξετάσεις, εφόσον τούτο ορίζεται στο Σύνταγμα του εν λόγω κράτους μέλους και καταλέγεται μεταξύ των θεμελιωδών αρχών περί προστασίας των αποδεκτών επαγγελματικών δραστηριοτήτων και περί ορθής απονομής της δικαιοσύνης;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

- 15 Καταρχάς, οι Α. Α. και Ρ. Torresi υποστηρίζουν ότι το Consiglio Nazionale Forense δεν αποτελεί δικαιοδοτικό όργανο και ότι, ως εκ τούτου, δεν δύναται να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, κατά τους προσφεύγοντες της κύριας δίκης, το Consiglio Nazionale Forense ασκεί δικαιοδοτική λειτουργία μόνον οσάκις αποφαινεται επί πειθαρχικών θεμάτων και όχι οσάκις καθορίζει το περιεχόμενο των μητρώων δικηγόρων, οπότε ασκεί λειτουργία αμιγώς διοικητικής φύσεως. Επομένως, οσάκις επιλαμβάνεται υποθέσεως βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 8, του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 96/2001, αποφαινεται επί της εγγραφής ως διοικητικό όργανο, ιεραρχικώς ανώτερο του διοικητικού συμβουλίου του τοπικού δικηγορικού συλλόγου ο οποίος παρέλειψε να λάβει απόφαση εντός της προθεσμίας που τάσσεται με την παράγραφο 6 του ίδιου άρθρου.
- 16 Οι Α. Α. και Ρ. Torresi, επικαλούμενοι την απόφαση Wilson (C-506/04, EU:C:2006:587), διατείνονται επίσης ότι το Consiglio Nazionale Forense δεν πληροί την προϋπόθεση περί αμεροληψίας, δεδομένου ότι τα μέλη του είναι δικηγόροι που έχουν επιλεγεί από τα διοικητικά συμβούλια των τοπικών δικηγορικών συλλόγων, περιλαμβανομένου και εκείνου που είναι εν προκειμένω διάδικος. Κατά

συνέπεια, υφίσταται κίνδυνος η επίλυση του ζητήματος που έχει υποβληθεί στην κρίση του να επηρεασθεί από πρακτικό συμφέρον, όπως αυτό του περιορισμού των εγγραφών, αντί να προκύπτει από την εφαρμογή κανόνα δικαίου.

- 17 Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, για να εκτιμηθεί αν το αιτούν όργανο αποτελεί «δικαστήριο», κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη σειρά στοιχείων, όπως είναι η κατά νόμο ίδρυση του οργάνου, ο μόνιμος χαρακτήρας του, η υποχρεωτική φύση της δικαιοδοσίας του, ο κατ' αντιμωλία χαρακτήρας της ενώπιόν του διαδικασίας, η εκ μέρους του εφαρμογή κανόνων δικαίου, καθώς και η ανεξαρτησία του (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Miles κ.λπ., C-196/09, EU:C:2011:388, σκέψη 37 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, και Belon, C-394/11, EU:C:2013:48, σκέψη 38).
- 18 Όσον αφορά, ειδικότερα, την ανεξαρτησία του αιτούντος οργάνου, η απαίτηση αυτή συνεπάγεται ότι το οικείο όργανο πρέπει να προστατεύεται από εξωτερικές παρεμβάσεις ή πιέσεις δυνάμενες να θέσουν σε κίνδυνο την ανεξάρτητη κρίση των μελών του ως προς τις διαφορές που υποβάλλονται στην κρίση του (βλ. απόφαση Wilson, EU:C:2006:587, σκέψη 51).
- 19 Επιπλέον, για να διαπιστωθεί αν ένα εθνικό όργανο, στο οποίο ο νόμος αναθέτει καθήκοντα διαφορετικής φύσεως, πρέπει να χαρακτηριστεί ως «δικαστήριο», κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, απαιτείται να διακριβωθεί η συγκεκριμένη φύση των καθηκόντων που ασκεί στο ειδικό νομοθετικό πλαίσιο εντός του οποίου καλείται να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο. Τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να υποβάλλουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο μόνον εφόσον εκκρεμεί ενώπιόν τους διαφορά και εφόσον καλούνται να αποφανθούν στο πλαίσιο διαδικασίας που πρόκειται να καταλήξει στην έκδοση αποφάσεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα (βλ. απόφαση Belon, EU:C:2013:48, σκέψεις 39 και 41).
- 20 Όσον αφορά τα πέντε πρώτα στοιχεία που υπομνήσθηκαν στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως, από τη δικογραφία που έχει υποβληθεί στο Δικαστήριο προκύπτει ότι το Consiglio Nazionale Forense συστάθηκε βάσει νόμου και έχει μόνιμο χαρακτήρα. Επιπλέον, καθόσον η δικαιοδοσία του να αποφαινεται επί προσφυγών που έχουν ασκηθεί κατά των αποφάσεων τις οποίες λαμβάνουν τα διοικητικά συμβούλια των τοπικών δικηγορικών συλλόγων προβλέπεται βάσει νόμου και δεν είναι προαιρετική, οι δε αποφάσεις που εκδίδει κατά την άσκηση της δικαιοδοσίας αυτής κηρύσσονται εκτελεστές, συνάγεται ότι η δικαιοδοσία του οργάνου αυτού είναι υποχρεωτική. Τέλος, δεν αμφισβητείται, αφενός μεν ότι η ενώπιον του Consiglio Nazionale Forense διαδικασία, η οποία εμπνέεται κατά βάση από τους κανόνες της πολιτικής δικονομίας, έχει χαρακτήρα κατ' αντιμωλία διαδικασίας τόσο κατά το γραπτό όσο και κατά το προφορικό στάδιό της, αφετέρου δε ότι το όργανο αυτό αποφαινεται κατά νόμο.
- 21 Όσον αφορά την απαίτηση περί ανεξαρτησίας, πρέπει, πρώτον, να επισημανθεί ότι από τα στοιχεία που προσκόμισε η Ιταλική Κυβέρνηση προκύπτει ότι το Consiglio Nazionale Forense, μολονότι όργανο αποτελούμενο από συμβούλους που εκλέγονται από τα μέλη των διαφόρων συμβουλίων των τοπικών δικηγορικών συλλόγων μεταξύ των δικηγόρων παρά τω Corte suprema di cassazione, τα δε μέλη των συμβουλίων αυτών εκλέγονται τα ίδια από τους δικηγόρους που είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο του οικείου δικηγορικού συλλόγου, τα καθήκοντα εθνικού συμβούλου δεν είναι συμβατά, ιδίως, με αυτά του μέλους διοικητικού συμβουλίου τοπικού δικηγορικού συλλόγου.
- 22 Δεύτερον, συνάγεται ότι το Consiglio Nazionale Forense υπόκειται στις εγγυήσεις που προβλέπει το ιταλικό Σύνταγμα όσον αφορά την ανεξαρτησία και την αμεροληψία δικαιοδοτικού οργάνου. Επομένως, ασκεί τα καθήκοντά του εντελώς αυτόνομα, χωρίς να υπόκειται στον οποιονδήποτε και χωρίς να λαμβάνει εντολές ή οδηγίες οποιασδήποτε προελεύσεως. Εξάλλου, οι διατάξεις του ιταλικού κώδικα πολιτικής δικονομίας περί αποχής και εξαιρέσεως έχουν πλήρως εφαρμογή στην περίπτωση του εν λόγω οργάνου.

- 23 Τρίτον, όπως επιβεβαίωσε η Ιταλική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, αντιθέτως προς οποιοδήποτε διοικητικό συμβούλιο τοπικού δικηγορικού συλλόγου, το οποίο, στο πλαίσιο της διαδικασίας που έχει κινηθεί με την προσφυγή η οποία ασκήθηκε κατά της αποφάσεώς του, έχει την ιδιότητα διαδίκου ενώπιον του Consiglio Nazionale Forense, αυτό το τελευταίο δεν μπορεί να έχει την ιδιότητα διαδίκου στο πλαίσιο της ενώπιον του Corte suprema di cassazione διαδικασίας κατά της αποφάσεως με την οποία αποφάνθηκε επί της προσφυγής κατά του διοικητικού συμβουλίου του οικείου συλλόγου. Ως εκ τούτου, το Consiglio Nazionale Forense έχει, όπως απαιτεί η νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. απόφαση Wilson, EU:C:2006:587, σκέψη 49), την ιδιότητα τρίτου έναντι της αρχής που έχει εκδώσει την προσβαλλόμενη με την προσφυγή απόφαση.
- 24 Τέλος, από τη δικογραφία συνάγεται ότι, κατά πάγια πρακτική, ο εθνικός σύμβουλος που εκλέγεται στην περιφέρεια δικαιοδοσίας του διοικητικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου στον οποίο υποβλήθηκε η αίτηση εγγραφής δεν μετέχει στον δικάζοντα σχηματισμό του Consiglio Nazionale Forense, τούτο δε με την επιφύλαξη της πλήρους εφαρμογής των κανόνων περί αποχής και εξαιρέσεως τους οποίους προβλέπει ο ιταλικός κώδικας πολιτικής δικονομίας. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Ιταλική Κυβέρνηση δήλωσε ότι, μολονότι ένα εκ των μελών του Consiglio Nazionale Forense ήταν εγγεγραμμένο στον δικηγορικό σύλλογο Ματσεράτα, ωστόσο απέιχε των διαδικασιών που αφορούν τους A. A. και P. Torresi.
- 25 Υπό τις συνθήκες αυτές, διαπιστώνεται ότι το Consiglio Nazionale Forense πληροί τις απαιτήσεις περί ανεξαρτησίας και αμεροληψίας οι οποίες αποτελούν διακριτικό γνώρισμα ενός δικαστηρίου κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.
- 26 Όσον αφορά την απαίτηση που υπομνήσθηκε στη σκέψη 19 της παρούσας αποφάσεως, δηλαδή αυτής κατά την οποία το αιτούν όργανο μπορεί να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως μόνο κατά την άσκηση καθκόντων δικαιοδοτικής φύσεως, διαπιστώνεται ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι A. A. και P. Torresi, οσάκις το Consiglio Nazionale Forense επιλαμβάνεται, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 8, του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 96/2001, προσφυγής ασκηθείσας λόγω της παραλείψεως του διοικητικού συμβουλίου δικηγορικού συλλόγου να εκδώσει απόφαση εντός της προθεσμίας των 30 ημερών από της υποβολής αιτήσεως εγγραφής στο ειδικό τμήμα του μητρώου δικηγόρων, δεν αποφαινεται απλώς επί της αιτήσεως αυτής αντί του διοικητικού συμβουλίου του οικείου δικηγορικού συλλόγου. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει μεταξύ άλλων από τις εξηγήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως και από τα πρακτικά των επ' ακροατηρίω συζητήσεων επί των προσφυγών που άσκησαν οι A. A. και P. Torresi κατά του διοικητικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου Ματσεράτα, οι οποίες διεξήχθησαν στις 29 Σεπτεμβρίου 2012 ενώπιον του Consiglio Nazionale Forense, το συμβούλιο αυτό καλείται να αποφανθεί αν είναι βάσιμη η σιωπηρή απόφαση του διοικητικού συμβουλίου του οικείου δικηγορικού συλλόγου, καθόσον με αυτήν απορρίπτεται η αίτηση εγγραφής του ενδιαφερομένου. Στην περίπτωση αυτή, εφόσον γίνει δεκτή η προσφυγή, το Consiglio Nazionale Forense οφείλει να αποφανθεί επί της ουσίας της αιτήσεως εγγραφής.
- 27 Δεν αμφισβητείται επίσης ότι η άσκηση προσφυγής κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 8, του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 96/2001 κινεί διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας οι διάδικοι καλούνται να εκθέσουν τα επιχειρήματά τους γραπτώς και προφορικώς, σε δημόσια συνεδρίαση και επικουρούμενοι από δικηγόρο. Η εισαγγελική αρχή παρεμβαίνει κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση για να υποβάλει τις προτάσεις της. Εν προκειμένω, από τα προμνημονευθέντα στην προηγούμενη σκέψη πρακτικά προκύπτει ότι η εισαγγελική αρχή ζήτησε την απόρριψη των προσφυγών των A. A. και P. Torresi. Το Consiglio Nazionale Forense αποφαινεται συλλογικώς ως τμήμα συμβουλίου, με απόφαση η οποία περιβάλλεται τον τύπο και έχει τον τίτλο και το περιεχόμενο δικαστικής αποφάσεως που εκδίδεται στο όνομα του ιταλικού λαού.
- 28 Τέλος, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 23 της παρούσας αποφάσεως, ενώ το διοικητικό συμβούλιο του τοπικού δικηγορικού συλλόγου, του οποίου η απόφαση αποτελεί αντικείμενο προσφυγής ενώπιον του Consiglio Nazionale Forense, είναι διάδικος στην ενώπιον του δευτέρου διαδικασία, σε περίπτωση κατά την οποία η απόφαση με την οποία αποφάνθηκε το Consiglio Nazionale Forense επί της εν

λόγω προσφυγής προσβληθεί ενώπιον του Corte suprema di cassazione, το Consiglio Nazionale Forense δεν είναι διάδικος στην ενώπιον του ανωτάτου ακυρωτικού δικαστηρίου διαδικασία. Στην πραγματικότητα, όπως προκύπτει μεταξύ ιδίως από την απόφαση του δικαστηρίου αυτού, την οποία εξέδωσε η ολομέλειά του στις 22 Δεκεμβρίου 2011 και την οποία επικαλούνται στις γραπτές παρατηρήσεις τους οι Α. Α. και Ρ. Torresi, ιδιότητα διαδίκου στο πλαίσιο της ενώπιον του Corte suprema di cassazione δίκης εξακολουθεί να έχει το διοικητικό συμβούλιο του οικείου δικηγορικού συλλόγου.

- 29 Κατά συνέπεια, το Consiglio Nazionale Forense επιλαμβάνεται πράγματι εν προκειμένω ένδικης διαφοράς και καλείται να αποφανθεί στο πλαίσιο διαδικασίας η οποία θα περατωθεί με την έκδοση αποφάσεως δικαιοδοτικού χαρακτήρα.
- 30 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι το Consiglio Nazionale Forense, καθόσον ασκεί έλεγχο βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 8, του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 96/2001, αποτελεί δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ και, συνεπώς, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να δώσει απάντηση στα ερωτήματα που του υπέβαλε το πρώτο.

Επί του παραδεκτού των προδικαστικών ερωτημάτων

- 31 Οι Α. Α. και Ρ. Torresi και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποστηρίζουν ότι, λαμβανομένης υπόψη της απολύτως σαφούς σχετικής νομολογίας του Δικαστηρίου, τα ζητήματα που εγείρει το Consiglio Nazionale Forense εμπίπτουν στο πεδίο της θεωρίας περί πράξεως ήδη ερμηνευθείσας διεξοδικώς από το Δικαστήριο [acte éclairé] και ότι, ως εκ τούτου, είναι अपαραδέκτα.
- 32 Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι, ακόμη και σε περίπτωση κατά την οποία υφίσταται νομολογία του Δικαστηρίου επιλύουσα το επίμαχο νομικό ζήτημα, τα εθνικά δικαστήρια διατηρούν πλήρως την ευχέρεια να υποβάλλουν αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο εφόσον το κρίνουν σκόπιμο (βλ. απόφαση Cilfit κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψεις 13 έως 15), το δε γεγονός ότι οι διατάξεις των οποίων ζητείται η ερμηνεία έχουν ήδη ερμηνευθεί από το Δικαστήριο δεν συνεπάγεται ότι το Δικαστήριο κωλύεται να αποφανθεί εκ νέου (βλ., σχετικώς, απόφαση Voxus κ.λπ., C-128/09 έως C-131/09, C-134/09 και C-135/09, EU:C:2011:667, σκέψη 32).
- 33 Ως εκ τούτου, οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτές.

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 34 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί αν το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην απόρριψη εκ μέρους των αρμόδιων αρχών κράτους μέλους, επικαλούμενων κατάχρηση δικαιώματος, αίτησης εγγραφής στο μητρώο εγκατεστημένων δικηγόρων που έχει υποβάλει ημεδαπός ο οποίος, αφού απέκτησε πανεπιστημιακό πτυχίο στο εν λόγω κράτος μέλος, μετέβη σε άλλο κράτος μέλος με σκοπό να αποκτήσει τον επαγγελματικό τίτλο του δικηγόρου και εν συνεχεία επέστρεψε στο πρώτο κράτος μέλος για να ασκήσει το επάγγελμα του δικηγόρου βάσει του επαγγελματικού τίτλου που απέκτησε στο κράτος μέλος εντός του οποίου κτήθηκε η επαγγελματική ιδιότητα.
- 35 Πρέπει να υπομνησθεί καταρχάς ότι, βάσει του άρθρου της 1, παράγραφος 1, η οδηγία 98/5 σκοπεί να καταστήσει ευχερέστερη την επί μονίμου βάσεως άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου εντός διαφορετικού κράτους μέλους από εκείνο στο οποίο αποκτήθηκαν τα επαγγελματικά προσόντα.

- 36 Συναφώς, το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να διαπιστώσει ότι με την οδηγία αυτή καθιερώνεται μηχανισμός αμοιβαίας αναγνωρίσεως των επαγγελματικών τίτλων των μετακινούμενων δικηγόρων οι οποίοι επιθυμούν να ασκήσουν το επάγγελμά τους βάσει του τίτλου που απέκτησαν στο κράτος μέλος καταγωγής (βλ. απόφαση Λουξεμβούργου κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, C-168/98, EU:C:2000:598, σκέψη 56).
- 37 Επιπλέον, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 6 της οδηγίας 98/5, με την οδηγία αυτή ο νομοθέτης της Ένωσης προετίθετο μεταξύ άλλων να εξαλείψει τις διαφορές μεταξύ των εθνικών κανόνων που διέπουν τις προϋποθέσεις εγγραφής στο μητρώο των αρμόδιων αρχών, διαφορές οι οποίες προξενούσαν ανισότητες και δημιουργούσαν εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία (βλ. αποφάσεις Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, C-193/05, EU:C:2006:588, σκέψη 34, και Wilson, EU:C:2006:587, σκέψη 64).
- 38 Στο πλαίσιο αυτό, με το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5 επιτελείται πλήρης εναρμόνιση των προϋποθέσεων που απαιτούνται για την άσκηση του δικαιώματος εγκαταστάσεως το οποίο παρέχεται βάσει της οδηγίας αυτής, καθόσον προβλέπεται ότι ο δικηγόρος που επιθυμεί να ασκήσει το επάγγελμα σε άλλο κράτος μέλος από εκείνο στο οποίο απέκτησε τον επαγγελματικό τίτλο του υποχρεούται να εγγραφεί στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους αυτού, η οποία οφείλει να προβεί στην εγγραφή «κατόπιν προσκομίσεως του πιστοποιητικού εγγραφής του στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους καταγωγής» (βλ., σχετικώς, αποφάσεις Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, EU:C:2006:588, σκέψεις 35 και 36, και Wilson, EU:C:2006:587, σκέψεις 65 και 66).
- 39 Το Δικαστήριο έχει κρίνει συναφώς ότι η προσκόμιση στην αρμόδια αρχή του κράτους μέλους υποδοχής πιστοποιητικού εγγραφής στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους καταγωγής αποτελεί τη μοναδική προϋπόθεση από την οποία πρέπει να εξαρτάται η εγγραφή του ενδιαφερόμενου στα μητρώα του κράτους μέλους υποδοχής και υπό την οποία του επιτρέπεται να ασκεί το επάγγελμα εντός του δεύτερου κράτους μέλους βάσει του επαγγελματικού τίτλου που απέκτησε στο κράτος καταγωγής (βλ. αποφάσεις Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, EU:C:2006:588, σκέψη 37, και Wilson, EU:C:2006:587, σκέψη 67).
- 40 Ως εκ τούτου, επισημαίνεται ότι πρέπει, καταρχήν, να γίνεται δεκτό ότι υπήκοοι κράτους μέλους, όπως οι A. A. και P. Torresi, οι οποίοι προσκόμισαν στην αρμόδια αρχή αυτού του κράτους μέλους τη βεβαίωση εγγραφής τους στα μητρώα της αρμόδιας αρχής άλλου κράτους μέλους, πληρούν όλες τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την εγγραφή τους, βάσει του επαγγελματικού τίτλου που απέκτησαν στο δεύτερο αυτό κράτος μέλος, στο μητρώο εγκατεστημένων δικηγόρων του πρώτου κράτους μέλους.
- 41 Ωστόσο, κατά το αιτούν δικαστήριο, οι A. A. και P. Torresi δεν μπορούν εν προκειμένω να επικαλεσθούν το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5, δεδομένου ότι η κτήση του επαγγελματικού τίτλου του δικηγόρου σε κράτος μέλος διαφορετικό της Ιταλικής Δημοκρατίας σκοπεί αποκλειστικώς στην καταστράτηγηση της εφαρμογής του δικαίου της χώρας αυτής το οποίο διέπει την πρόσβαση στο επάγγελμα του δικηγόρου και αποτελεί, ως εκ τούτου, κατάχρηση του δικαιώματος εγκαταστάσεως η οποία αντιβαίνει στους σκοπούς της οδηγίας αυτής.
- 42 Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι πολίτες δεν μπορούν να επικαλούνται τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης δολίως ή καταχρηστικώς (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Halifax κ.λπ., C-255/02, EU:C:2006:121, σκέψη 68, και SICES κ.λπ., C-155/13, EU:C:2014:145, σκέψη 29).
- 43 Ειδικότερα, όσον αφορά την περιστολή της καταχρηστικής ασκήσεως της ελευθερίας εγκαταστάσεως, τα κράτη μέλη δικαιούνται να λαμβάνουν μέτρα προκειμένου να εμποδίζουν την προσπάθεια ορισμένων από τους υπηκόους τους να αποφεύγουν καταχρηστικώς την υπαγωγή τους στην εθνική νομοθεσία, καταχρώμενοι δυνατοτήτων που παρέχει η Συνθήκη ΛΕΕ (βλ. απόφαση Inspire Art, C-167/01, EU:C:2003:512, σκέψη 136).

- 44 Για να διαπιστωθεί ότι υφίσταται καταχρηστική πρακτική απαιτείται να πληρούται ένα αντικειμενικό και ένα υποκειμενικό στοιχείο (βλ. απόφαση SICES κ.λπ., EU:C:2014:145, σκέψη 31).
- 45 Όσον αφορά το αντικειμενικό στοιχείο, θα πρέπει να προκύπτει από σύνολο αντικειμενικών περιστάσεων ότι, παρά την τυπική τήρηση των προϋποθέσεων που προβλέπει η νομοθεσία της Ένωσης, δεν επιτεύχθηκε ο επιδιωκόμενος με τη νομοθεσία αυτή σκοπός (βλ. απόφαση SICES κ.λπ., EU:C:2014:145, σκέψη 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 46 Ως προς το υποκειμενικό στοιχείο, πρέπει να διαφαίνεται η ύπαρξη βουλήσεως του ενδιαφερομένου να αποκομίσει αθέμιτο όφελος από τη νομοθεσία της Ένωσης δημιουργώντας τεχνηέντως τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για την άντληση του οφέλους αυτού (βλ., σχετικώς, απόφαση Ο. και Β., C-456/12, EU:C:2014:135, σκέψη 58 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 47 Όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 35 της παρούσας αποφάσεως, η οδηγία 98/5 σκοπεί να καταστήσει ευχερέστερη την επί μονίμου βάσεως άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου εντός κράτους μέλους διαφορετικού από εκείνο στο οποίο αποκτήθηκαν τα επαγγελματικά προσόντα.
- 48 Συναφώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το δικαίωμα των υπηκόων κράτους μέλους να επιλέγουν, αφενός, το κράτος μέλος εντός του οποίου επιθυμούν να αποκτήσουν τα επαγγελματικά προσόντα τους και, αφετέρου, εκείνο εντός του οποίου προτίθενται να ασκήσουν το επάγγελμά τους είναι συμφυές με την άσκηση, στο πλαίσιο εσωτερικής αγοράς, των θεμελιωδών ελευθεριών που διασφαλίζονται με τις Συνθήκες (βλ., σχετικώς, απόφαση Επιτροπή κατά Ισπανίας, C-286/06, EU:C:2008:586, σκέψη 72).
- 49 Επομένως, το γεγονός ότι υπήκοος κράτους μέλους, ο οποίος απέκτησε πανεπιστημιακό πτυχίο εντός αυτού του ίδιου κράτους, μετέβη σε άλλο κράτος μέλος, προκειμένου να αποκτήσει τον επαγγελματικό τίτλο του δικηγόρου, και επέστρεψε εν συνεχεία στο κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια για να ασκήσει το επάγγελμα του δικηγόρου βάσει του επαγγελματικού τίτλου που απέκτησε στο κράτος μέλος κτήσεως της επαγγελματικής ιδιότητας αυτής αποτελεί μία εκ των περιπτώσεων κατά τις οποίες έχει επιτευχθεί ο σκοπός της οδηγίας 98/5 και δεν μπορεί να συνιστά, αφεαυτού, καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος εγκαταστάσεως που παρέχεται βάσει του άρθρου 3 της οδηγίας 98/5.
- 50 Επιπλέον, το γεγονός ότι υπήκοος κράτους μέλους επέλεξε να αποκτήσει επαγγελματικό τίτλο σε κράτος μέλος διαφορετικό του κράτους διαμονής του προκειμένου να επωφεληθεί από ευνοϊκότερη νομοθεσία δεν αρκεί αφεαυτού, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 91 και 92 των προτάσεών του, για να γίνει δεκτό ότι υφίσταται κατάχρηση δικαιώματος.
- 51 Εξάλλου, η διαπίστωση αυτή δεν αναιρείται από το γεγονός ότι η υποβολή της αιτήσεως εγγραφής στο μητρώο εγκατεστημένων δικηγόρων της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους υποδοχής είναι χρονικώς ελάχιστα μεταγενέστερη της κτήσεως του επαγγελματικού τίτλου στο κράτος μέλος καταγωγής. Συγκεκριμένα, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 93 και 94 των προτάσεών του, ουδόλως προβλέπει το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5 ότι η εγγραφή δικηγόρου, ο οποίος προτίθεται να ασκήσει το επάγγελμα σε κράτος μέλος διαφορετικό εκείνου στο οποίο απέκτησε τον επαγγελματικό τίτλο του, στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους υποδοχής μπορεί να εξαρτάται από το αν πληρούται προϋπόθεση σχετική με την προηγούμενη άσκηση, για ορισμένο χρονικό διάστημα, του επαγγέλματος του δικηγόρου στο κράτος μέλος καταγωγής.
- 52 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5 έχει την έννοια ότι δεν συνιστά καταχρηστική πρακτική το γεγονός ότι υπήκοος κράτους μέλους μεταβαίνει σε άλλο κράτος μέλος με σκοπό να αποκτήσει την επαγγελματική ιδιότητα του δικηγόρου κατόπιν της επιτυχούς συμμετοχής σε πανεπιστημιακές εξετάσεις και να επιστρέψει στο κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια προκειμένου να ασκήσει το επάγγελμα του δικηγόρου βάσει του επαγγελματικού τίτλου που απέκτησε στο κράτος μέλος κτήσεως της επαγγελματικής ιδιότητας αυτής.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 53 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί αν το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5 είναι ανίσχυρο λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ.
- 54 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί καταρχάς ότι, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ, η Ένωση υποχρεούται να σέβεται την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών, η οποία είναι συμφυής με τη θεμελιώδη πολιτική και συνταγματική δομή τους.
- 55 Το Consiglio Nazionale Forense εκτιμά ότι το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5, καθόσον καθιστά δυνατό στους Ιταλούς υπηκόους που αποκτούν τον επαγγελματικό τίτλο του δικηγόρου σε κράτος μέλος διαφορετικό από την Ιταλική Δημοκρατία να ασκούν το επάγγελμά τους εντός αυτής, έχει ως αποτέλεσμα την καταστράτηγηση του άρθρου 33, παράγραφος 5, του ιταλικού Συντάγματος, το οποίο εξαρτά την πρόσβαση στο επάγγελμα του δικηγόρου από την επιτυχή συμμετοχή σε εξέταση που διοργανώνει το κράτος. Κατά συνέπεια, η διάταξη αυτή του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, καθόσον καθιστά δυνατή την καταστράτηγηση ρυθμίσεως που αποτελεί μέρος της ιταλικής εθνικής ταυτότητας, αντιβαίνει στο άρθρο 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ και πρέπει να θεωρηθεί ανίσχυρη.
- 56 Πρέπει να επισημανθεί συναφώς ότι το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5 αφορά αποκλειστικώς το δικαίωμα εγκαταστάσεως σε κράτος μέλος με σκοπό την άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου βάσει επαγγελματικού τίτλου κτηθέντος στο κράτος μέλος καταγωγής. Η διάταξη αυτή δεν ρυθμίζει την πρόσβαση στο επάγγελμα του δικηγόρου ούτε την άσκηση του επαγγέλματος αυτού βάσει επαγγελματικού τίτλου που χορηγήθηκε εντός του κράτους μέλους υποδοχής.
- 57 Εκ των ανωτέρω συνάγεται κατ' ανάγκη ότι αίτηση εγγραφής στο μητρώο εγκατεστημένων δικηγόρων, υποβληθείσα βάσει του άρθρου 3 της οδηγίας 98/5, δεν καθιστά δυνατή τη δόλια αποφυγή της εφαρμογής της νομοθεσίας του κράτους μέλους υποδοχής σχετικά με την πρόσβαση στο επάγγελμα του δικηγόρου.
- 58 Ως εκ τούτου, όπως δέχθηκε και η Ιταλική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5, καθόσον καθιστά δυνατό για τους υπηκόους κράτους μέλους οι οποίοι αποκτούν τον επαγγελματικό τίτλο του δικηγόρου σε άλλο κράτος μέλος να ασκούν το επάγγελμα του δικηγόρου στο κράτος του οποίου έχουν την ιθαγένεια βάσει του επαγγελματικού τίτλου που απέκτησαν στο κράτος μέλος καταγωγής, δεν δύναται εν πάση περιπτώσει να θίγει τις θεμελιώδεις πολιτικές και συνταγματικές δομές ούτε τις ουσιαστικές λειτουργίες του κράτους μέλους υποδοχής, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ.
- 59 Κατά συνέπεια, από την εξέταση του δευτέρου ερωτήματος δεν προέκυψε κανένα στοιχείο δυνάμενο να θίξει το κύρος του άρθρου 3 της οδηγίας 98/5.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 60 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπόδισης που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 3 της οδηγίας 98/5/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998, για τη διευκόλυνση της μόνιμης άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος σε κράτος μέλος διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκε ο επαγγελματικός τίτλος, έχει την έννοια ότι δεν συνιστά καταχρηστική πρακτική το γεγονός ότι υπήκοος**

κράτους μέλους μεταβαίνει σε άλλο κράτος μέλος με σκοπό να αποκτήσει την επαγγελματική ιδιότητα του δικηγόρου κατόπιν της επιτυχούς συμμετοχής σε πανεπιστημιακές εξετάσεις και να επιστρέψει στο κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια προκειμένου να ασκήσει το επάγγελμα του δικηγόρου βάσει του επαγγελματικού τίτλου που απέκτησε στο κράτος μέλος κτήσεως της επαγγελματικής ιδιότητας αυτής.

- 2) Από την εξέταση του δευτέρου ερωτήματος δεν προέκυψε κανένα στοιχείο δυνάμενο να θίξει το κύρος του άρθρου 3 της οδηγίας 98/5.

(υπογραφές)